

شۆرشى ديموكراتى يان شۆرشى سۆسيالېستى

نووسىنى : تۆنى كليف

لە گشت ئەم ولاتانەدا كە ديموكراسى سىياسى تىدا نى يە واتە لەرى ي سىستەمىكى شاھانەى رەھا، سوپا، فاشىزم يان دەسلەتتىكى ئىمپىريالىزمى بېگانەوۋە حوكمرانى دەكرىن مەسەلەى بوونى ديموكراسى پېويستى يەكى ئاشكرايە. وە ئىمەش، سۆسيالېستە شۆرشگىرەكان، بېووچان تىدەكۆشىن بۇ ھىنانەدى: ھەلبىژاردنى ئازادانەى حكومەتە نىشتمانى و ناوخۇبى يەكان، ئازادى رۇژنامەگەرى و كۆبونەوۋە رىكخراوبوون و مافى چارەى خۇنووسىنى نىشتىمانى، بەلام بۇ ئىمە ئەوۋەندە بەس نى يە.

پېش ھەموو شتىك، نا يەكسانى ، چەوساندنەوۋە و ستەمكارى وەك راستى يەك دەمىنىتەوۋە تا سەرۋەت و سامان لەمشتى كەمايەتى يەكى بچوك لە سەرمايەداران بىت. بەبى بوونى خاوەندارىتى يەكى گشتى بۇ ئامرازەكانى بەرھەم ھىنان، نەك تەنھا نايەكسانى يەكانى نىوان ھەژار و دەولەمەند دەمىنىتەوۋە، بەلكو بە ھۆى پېشبركى ي نىوان كرىكاران بۇ وەدەست ھىنى كارو مال و ھەلەكانى رۇشنىبىر بوون، نايەكسانى لە نىو خودى چىنى كرىكارىشدا دەمىنىتەوۋە.

لە گەل كۆتەرۋل كىردنى بەردەوامى سەرۋەت و سامانى كۆمەنگە لە لايەن سەرمايەدارانەوۋە، ديموكراسى سىياسىش لەمەترسى دا دەبى و، دەستەيەك لە سەرمايەداران نەك تەنھا خاوەنى ئامرازە بابەتى يەكانى بەرھەم ھىنان، بەلكو خاوەنى ئامرازە ئەقلانى يەكانى بەرھەم ھىنانىش رۇژنامەكان و تەلەفزيۇن و ھۆكارەكانى تىرى پروپاگەندە، ھەرۋەھا لە لايەن ماشىنى دەولەتى سەرمايەدارىشەوۋە پشتىوانى دەكرىن سوپا و پولىس و دادوۋەران بەردەوام دەبن لە پشتىوانى كىردنى چىنى سەرمايەدار.

تەنھا ئەم كاتەى چىنى كرىكار دەسلەلاتى دەولەت دەگرىتە دەست مافە ديموكراسى يەكان مسۆگەر دەبن.

لە نۇقىمبەرى 1918 شۆرش لە ئەلمانىا كۆتايى بە دەسلەلاتى قەيسەر ھىنا و ھەرۋەھا كۆتايى بە جەنگى جىھانى يەكەمىش ھىنا. بە داخەوۋە خاوەن كارە گەورەكانى وەك

Thyssen و Krupps له گەل جەنەرالەکان و ئەفسەرە کۆنە پەرسەکانی سوپا دا مانەو. چەند یەكە یەكی راستپەویان دامەزراند كە پى ی دەوترا Freikorps . دەسلاتی دوو لایەنی بلاو بوووه له ئەلمانیا، چونكە شان بەشانی پەرلەمان ئە نجومەنەکانی کریکارانیش هەبوو.

هیچ شۆرشیک نەیتوانیوه بە یەكجاری دەرباز ببیت له كۆت و بەندەکانی رابردوو، شان بەشان له گەل شتە تازەکاندا كە نوینەری داھاتوو دەكەن شتە كۆنەکانیش هەر دەمیننەو، واتە هەر وەك ماركس دەئیت: " داب و نەریتی نەووە مردوووەكان، هیشتا بە بەرۆکی زیندوووەكانەون "

روداووەكان له ئەلمانیا بە تەواوەتی وشە پیشبینیکەرەکانی سان جەست دووپات دەكەنەو: " ئەوانەى نیووە شۆرشیک بەرپا دەكەن گۆری خویان هەلەكەنن ". له ژیر چەتری حكومەتی سۆسیال دیموكراتدا، ئەفسەرەکانی Freikorps هەردوو سەرکردەى شۆرشگیر ((رۇزا لۆكسمبۆرگ و كارل لیبكنخت)) له ناو برد. روداووە شۆرشگیرى یەكان له هەلچون و داچون دا بوون تا سالی 1923، بەلام بە سەرکەوتنی سەرمايەدارى كۆتایى هات، بزووئتنەوێ نازی له سالی 1919 دا هاتە كایەو. له سالی 1923 كودەتایەكى سەرنەكەوتوو سازدا له باقاریا بەلام چاوەروانی كردنیک هەبوو له بالەكانى دا. ئەمەش هەلیكى تریوو كە له دەست کریکاران دەرچوو هەر دەبوو باجەكەى بە سەختى بدەنەو کاتیك هیتلەر دەسلات گرتە دەست.

له سی یەكاندا فەرەنسا سەرھەلەدانیکى گەورەى خەباتى چینی کریکاری بەخووە بینی كە له شوباتى 1934 دەستی پیکرد و له سالی 1936 دا گەیشتە لووتكە له سەر كەوتنیکى چارەنووسازی بەرەى جەماوەرى دا Popular Front هاوپەیمانى یەتی یەكى نیوان حیزبى كۆمونیست و حیزبى سۆسیالیست و لیبرالەكان] كە بە هەلە پیمان دەووترا سۆسیالیستە رادیکالەكان له كاتیكدا نە رادیکال و نە سۆسیالیست بوون]. ملیونەها کریكار بە خویان دەووت (نیستا حكومەت هی خۆمانە، با كارگەكان بگرینە دەست).. له حوزەیرانى 1936 شه پۆلیك بو بە گەرخستەنەوێ كارگەكان سەرى هەلدا، رابەرانی حیزبى كۆمونیست و حیزبى سۆسیالیست پاكیازییەکیان ئە نجام دا دوا بە دواى سازشکردن له گەل خاوەن كارەكان دا، پاش ئەمە حیزبى كۆمونیست فری درایە دەرەوێ بەرى

جه ماوه ریبی. دالادیر Daladier که سو سیالیستیکی رادیکال بوو، سالی 1938 په یماننامه ی (میونخ) ی له گه ل هتله ردا نیمزا کرد، وه هه مان په رله مان بوو که هه لبردارو له سرکه وتنی سالی 1936 ی به رهی جه ماوه ریبی مه زن دا دهنگی دا بو پشستیوانی کردنی مارشال پیتان Marshal Petain سه رۆکی رژی می فیشی Vichy که ده سنی دایه هاریکاری کردنی نازیه کان له 1940 به دواوه.

کاتی نه نده نوسیا سه ربه خوپی خو ی له هوله ندا وه ده ست هی نا له سالی 1949 ولاته که له لایه ن بۆرژوازی ناسیونالیست (نه حمه د سوکارنو) وه رابه رایه تی درکرا. نایدیولژیاکانی نه م له سه ر پره نیسپه کان Pancasola دامه زران دبوون که بنه ماکانی بریتی بوون له باوه ریبوون به خودا و یه کگرتووی نیشتمانی، تراژیدیا ش له وه دا بوو که حیزبی کومونیستی نه نده نوسی رووبه رووی (سوکارنو) نه بوونه وه، به لکو به پیچه وانه وه به ته واوه تی ریکه وتن له گه لی دا له سه ر پیویستییان به یه کگرتوویه کی نیشتمانی و نه نجامیش نه وه بوو که قسه کانی سان جه ست هاتنه دی. حیزبی کومونیستی نه نده نوسیا ژماره ی نه ندامه کانی زور زیاتر بووله ژماره ی نه ندامانی حیزبی به نشه فیک له سه رده می شوړش دا 3 ملیون به رامبه ر چاره که ملیونی ک. توانای چینی کریکارانی نه نده نوسیا لاوازتر بوو له چینی کریکارانی رووسیا له سه رده می شوړش دا. چینی جوتیار له نه نده نوسیا فراوانتر بوو وه که له رووسیا، له سالی 1956 جه نه رالی ک که له لایه ن (سوکارنو) وه دامه زری نرابوو (سوهارتو) کو ده تایه کی سازدا پشت نه ستوور به وولاته یه کگرتووه کان و حکومه تی به ریتانیا و ئوسترالیا. که نزیکه ی نیوان نیو ملیون تا ملیونی ک هاوولاتی بوونه قوربانی.

رۆژه لاتی ناوه راستیش ناوچه یه کی تره که چه ندین شوړشی مه زنی به خو وه دیوه و دامه زراوه کانی هه ژاندووه، به لام نه ییتوانیوه ریشه دار و بنچینه یی بی ت له عیراق (مه لیک فه یسه ل له سالی 1951 ده سه لات لی سه ندرایه وه له لایه ن بزووتنه وه یه کی جه ماوه ری یه وه. (حیزبی شیوعی عیراق) حیزبیکی زور به هیزبوو له راستی دا به هیزترین حیزبی کومونیست بوو له جیهانی عه ره بی دا وه چوو ه ناو هاوپه یمانی یه تی یه که له گه ل حیزبی ناسیونالیستی بۆرژواکان (حیزبی به عس). حیزبی شیوعی له ژیر ده سه لاتی ستالینیزم دا، باوه ری وابوو شه ری دا هاتوو شه ریکی دیموکراتی ده بی ت که پیویستی به هاوپه یمانیه تی ک ده بی ت له نیوان چینی کریکارو حیزبه بۆرژواکاندا. وه ها هاوپه یمانی

یەتیك ئە پراكتیزەکردن دا پابەندی باجی یەكەم بە دوومەو دەگەییەنیت. ئەندامانی (حیزبی شیوعی) و کریکاران باجی ئەم هاوپەیمانیه تیەیان زۆر گران دایەو، (حیزبی بەعس) بەرەبەراییەتی (سەدام حسین) و بە یارمەتی CIA کوشتاریکی بەرفراوانی دژ بە شیوعی یەکان ئە نجام دا.

ئە ئێران مانگرتنیکی گشتی بوو بە هۆی سەندنەوێ کورسی دەسلەلات ئە (شا) ئە سانی 1979 دا و شوراكان (ئە نجومەنەکانی کریکاران) پەرەیان سەند ئە سەرتاپای وولاتدا، تراژیدیایە ئەو دا بوو ئە رابەراییەتی ئەم شوورایانە بە گشتی هەموو لایەنگرانی حیزبی (تودە) ی مۆسکۆ و (فیدائی یەکان)، شۆرشەکەیان وەك شۆرشیکی دیموکراتی بۆرژوازی دەبینیەو ئەو وەك شۆرشیکی پرۆلیتاری. بەمەش پشتیوانییان ئە دامەزراندنی کۆماری ئیسلامی ئێران کرد. بەم شیوێ (خومەینی) دەسلەلاتی گرتە دەست بە بی پێشاندانی هیچ ئەمەکیك بۆ تودە یان فیدائیەکان، ئە بری ئەو چەپ درایە بەر هێرشی قەتل و عامیکی خویناویەو.

دەتوانم باسی چەند شۆرشیکی تری سەرنەکەوتوو بکەم وەك شۆرشەکانی هەنگاری 1919 - 1956 ، ئەلمانیا 1923 ، چین 1925-1927 ، ئیسپانیا 1936 ، فەرەنسا 1968 ، پورتوگال 1974-1975 .

نزیك بوونەوێ شۆرش دیموکراتی ئە شۆرش سۆسیالیستی و پەسەند کردنی ئەوێ یەكەم، تەنھا سیفەتی سۆسیال دیموکراتەکان نی یە بەئکو بوو بە هیلیکی رابەرینەش بۆ سەرکردە ستالینیستەکان ئە سەرتاپای جیهان دا.

شۆرش پووسیای 1917 جیاواز بوو ئە زنجیرە نیمچە شۆرشەکان. شۆرش شوباتی 1917 باریکی تاوێ سەرنج راکیشی هینایە کایەو: تزار دەستی ئە کار هەنگرت و، سەدەکانی پاشایەتی کۆتایی هات، پۆلیس هەئو شینرایەو، ئە هەموو کارگەیهك دا لیژنە کریکاری یەکان دامەزرینان، ئە چەند یەكەیهکی سەربازی دا لیژنە سەربازی هاتە کایەو. کریکارو سەربازە رووسی یەکان ئە هەموو شوینیك سەریان هەئدا.

بەلەم دواي شۆرشى شوباتى 1917، ھاوشان ئە گەل سۆقىيەتى يەكان دا دامەزراوہ كۆنەكان بەردەوام بوون. ئە كارگەكاندا، خاوەن كارە كۆنەكان و بەرپووبەرە كۆنەكان ئە پۆستەكانى خۇياندا مانەوہ. ئە سوپا دا جەنەرالەكان ھەر دەسەلاتدار بوون: فەرماندەي گشتى سوپا جەنەرال كۆرنيلوف Cornilov بوو كە ئە لايەن تزاروہ دانرابوو. ھاوشان ئە گەل دەسەلاتى شوراكاندا حكومەتتىكى بۆرژوازي ھەبوو كە سىياسەتمەدارىكى لىبرالى سەردەمى تزارىيەكان سەركردايەتى دەكرد. ئەم بارودۇخە، كە لىنين و ترۆتسكى پىيان دەووت دەسەلاتى دوو لايەنە، پىپوو ئە ناكۆكى.

سەرەپاي سروشتى شوراكان، رابەران ئە بۆرژواكان دەپارانەوہ دەسەلات بگرنەوہ دەست. زۆربەي نوينەرە سۆقىيەتى يەكان بائى راستى سۆسياليسىتەكان بوون، مەنشەفيك و شۆرشگىرە سۆسياليسىتەكان. ئەمەش ھەر ئە خۇيەوہ پووي نەدا بەلكو دەرەنجامى چارە ھەنەگري بارودۇخەكە بوو كە تيايدا مليۇنەھا خەلك بەرەو چەپ بەرى دەكەوتن بەلەم ھىشتا كۆمەلى ئايدىيولۇژياي تزارىزمى كۇنيان ھەنگرتبوو. بۇ مليۇنەھا خەلك كە تا ئەم كاتە پشتيوانيان ئە تزار و جەنگ كردووہ، بەرى كەوتتىك بەرەو چەپ راستەوخۇ ماناي ئەوہى نەدەبەخشى كە پەيوەندى كردنە بە يەكيك ئە ھەرە حيزبە تووندەرەوہكانەوہ (بەلشەفيكەكان). پىپاوي دەسەلاتدارى نىو مەنشەبيكەكان – تىسسىرتلى J.G.Tseretelli كەبووہ وەزىرى ناوخۇ ئە حكومەتە كاتى يەكەي بۆرژواكان، پوونى كردەوہ كە " پىپويستمان بە سازش كردنە ئە گەل بۆرژواكان دا: ھىچ رىگايەكى ترنى يە بۇ شۆرش. راستە ئىمە ھەموو دەسەلاتەكانمان بە دەستەو حكومەتيش ئە ناو دەچى گەر ئىمە دەستى لى ھەنگرين، بەلەم ئەمە بۇ شۆرش كارەساتىك دەگەيەنيت".

ئە سىي نىسان كاتى لىنين ئە سويسرا گەرايەوہ بۇ پووسيا، بە گەرمى پىشوازي لىكرا ئە لايەن ھەزارەھا كرىكار و سەربازوہ ئە ويستگەي فنلەندا ئە پىترۇگراډ. چخىھدزى chkhidze نوينەرى شوراي تىترۇگراډ بەم وشانە پىشوازي لىكرد "ھاورى لىنين بەناوى شوراي پىترۇگراډوہ و ھەموو شۆرشەوہ بەخىر ھاتنت دەكەين بۇ پووسيا. بەلەم ئىمە باوەرمان وايە كە ئىستا ئەركى سەرەكى شۆرشى ديموكراتى بەرگري كردنە ئە شۆرش دژ بە ھەر لادانىك چ ئە ناوہوہ يان ئە دەرەوہ. ئىمە پىمان وايە ئەم نامانجە پىپويستى بە پەرتەوازەيى نى يە بەلكو بە نزيك بوونەوہى ئاستە ديموكراسى يەكانە، بە ھىواين كە توش ئەم نامانجەمان ئەگەلدا بگريتە بەر". ئە وەلامدا لىنين بانگەشەي بۇ بەردەوام

بوونى شۇرش کرد هەرچۇن شۇرشى سۇقىيە تى بە شىك بووه له شۇرشىكى نيۇنە تەوهيى، شۇرشىكى جيهانى. كاردانهوى مەنشە فيكە كان بۇ ووتە كانى لينىن زۇر دوژمنكارانه بوو بهم شيوهيه گۇلدنبييرگ I.P.Goldenberg كه ئەندامىكى كۇنى (كۇمىتەى ناوهندى به لىشه فيك)، رايگە ياند " ئىستا لينىن خۇى كاندىد كردوو به عەرشى ئەوروپا، كه سى سائە به تالە - عەرشى باكۇنىن ووشە نوپكانى لينىن دەنگدانەوهى كۇنى هەيه - راستى يە له كارگە وتوووه كانى ئەنارشىزمى سەرەتايى يە.

لينىن خۇ نەگونجاندا له گەل مەنشە فيكە كان و شۇرشگىرە سۇسيالىستە كان كه بهرجه سته كردنهوى ديموكراسى وورده بۇرژواكان بوون. ئەو بهردهوام به دواى بانگە شهكەى (ماركس) ي سەرەدمى شۇرشى 1848ى فەرەنسا و ئەلمانيا كه وتبوو. *ماركس نوسىويه تى:* " دەبى به تەواوتى سەر به خۇبىت له كامپى ديموكراسى و وورده بۇرژواكان بپاريزىت"، " كرىكارە ئەلمانىه كان دەبى تەواو هابهشى بكن تا دوا سەرگە وتتيان، به ئاگابوون له بهرژموهندى يە كانى چىنى خۇيان بۇ وده سته ئىنالى شۇنىنى سىياسى سەر به خۇى خۇيان به زووترىن كات، به ريگە نەدان به خۇيان كه چه واشە بكرىن به قسه دووفاقىه كانى وورده بۇرژوا ديموكراتە كان تا نەكه ونه گومانەوه، تەنانەت بۇ يەك خولەكيش له بپويستيان به پارتىكى سەر به خۇو رىكخراوبوونيان له حيزبىكى پرۇليتارى، بانگە وازى خەباتيان دەبى (شۇرشى بهردهوام) بىت".

پاش چەندىن رۇژ و هەفته و مانگىگ له رپوداوى تووندوتىژ، به لىشه فيكە كان توانيان زۇرىنهى دەنگى كرىكاران به دەست بهينن. له 9ى ئەيلول شوراي پىترۇگراد گۇرا به زۇرىنهى به لىشه فيك و ترۇتسكى به سەرۇك هەلبژىردا. له هەمان رۇژدا به لىشه فيكە كان زۇرىنهى شوراكانى مۇسكۇيان به دەست هينا. ئەم خالە تەنها هەنگاوىكى بچووكە به رهو وده سته ئىنالى دەسەلاتى كرىكاران له 7ى تشرىنى دووهى 1917.

چىنى كرىكار نەك حيزبه كەى، شۇرش بهرپا دەكات به لام حيزبه كەى رپيه رايه تىيان دەكات ترۇتسكى نوسىويه تى " به بى رىكخراوئىك كه رپيه رايه تىمان بكات ووزى جه ماومر به فيرۇ دەچىت وەك هەلمى بپشتىوانى ناو پستون يان سندوقىك به لام له گەل ئەوهشدا ئەوهى شته كان دەبزوينى پستونه كه يان سندوقه كه نى يە به لكو هەلمە كەيه".

جياوازي نيوان سهرکهوتن و ههرهسهينان، نيوان تشريني يه کهمی 1917 و شورشهکانی تری کریکاران نهوه بوو که له حاله تی یه کهمدا حیزبیکي شورشگیږی جه ماوهری هه بوو که سهرکردایه تیه کی کاریگهری دهسته بهر دهکرد. به لام سؤسیالیستهکان ناتوانن نهو ساته دیاری بکه ن که قهیرانه شورشگیږیهکان تیایدا سهرهه لدهدن، نهوانه دهره نجامه ریکهوتی یهکان به پی ی نهو پله یه دیاری دهکن که تیادا حیزبیکي شورشگیږی به هیز بنیات دهئین.

کاتو (Cato) ی گه وره که نه ندامیکي نه نجومه نی پیرانی رومانی بوو، کردبووی به پیشه ووتارهکانی بهم وشانه کوتایی پی بینیت " Cartago Delenda est " واته "قهرتاجه دهبی ویران بکریت"، له دواجاردا روم قهرتاجه ی ویران کرد. نیمه ش پیویسته بهم وشانه بیینه کوتایی " پارتی شورشگیږی دهبی بنیات بنریت " .

دهرباره ی نووسهر

"تونی کلیف" Tony Cliff سالی 1917 ، هه مان سال که شورشی نوکتوبهری روسیای تیا بهریابوو. له فهلهستین له دایک بووه. سالی 1930 بووه به سؤسیالیستیکی شورشگیږی و یهکیک بووه له پهیره وکه رانی لیون ترؤتسکی. دوا به دوا ی نهوه ی له فهلهستین دا کاری کردوووه بو پیکهینانی گروپیکي بچووکي شورشگیږی له کوتایی جهنگی جیهانی دووم دا هاتوته بهریتانیا. به دوا ی خویندنه ویه کی چرو تییینی کردنی بارو دؤخی ولاتهکانی نه وروپای رۆژه لات، که له فهلهکی یهکیتی سؤقیهت دا دهخولانهوه، دهسته برداری ترؤتسکیزی نه رته دؤکس بووه.

"کلیف" گروپی لیکولینهوه ی سؤسیالیستی دامه زرانده که بووه زمینه یهک بو پیکهینانی " سؤسیالیسته نهنته رناسیونالهکان" له شهستهکان دا و ههروهها "حیزبی کریکارانی سؤسیالیست" له ههفتاکان دا.

خاوهنی دهیان پهرتووک و نامیلکه و سهدان وتاری جوراو جوره. لهوانه پهرتووکي سهرمایه دای دهولته تی له روسیا، له سالی 1947 نووسیویه تی و وهرگیردراوه بو 16 زمانی دونیا. سی بهرگ دهرباره ی کارو ژبانی لینین و چوار بهرگیش دهرباره ی ترؤتسکی، ههروهها پهرتووکي خهباتی چینایه تی و رزگاری ژنان ، ترؤتسکیزم دوا ی ترؤتسکی ، تیوری شورشی بهردهوامی به لاریدا براو، مارکیزم له ههزاره ی سییه م دا ...هتد. ماوهیه کی

كەم دواى دەرچوونى پەرتووكىك ئە بارەى ژيانى خۇيەوۋە كە بە ناونىشانى (ژيانىك بۇ
بەردنەوۋە: بە سەر ھاتى شۇرەشگىرك) ئە نىسانى 2000 دا كۆچى دوايى كەرد.
ئەم وتارە (شۇرەش دىموكراتى يان شۇرەش سۇسىالىستى) بەشى دوانزەيەمى پەرتووكىكە
بە ناوى (ماركسىزم ئە ھەزارەى سىيەم دا). ئە لايەن "دەستەى وەرگىران و بلاوكرنەوۋەى
ئەدەبىياتى سۇسىالىستى" كراە بە كوردى و ئە شىوۋەى پەرتووكىك ئە كوردستان بلاو
كراوۋتەوۋە. بۇزانىيارى زىاتەر پەيوەندەى كە بەم ئىمەيەلەوۋە :
azadarman@hotmail.com